

KRITIK AF LOV OG RETSPRAKSIS

VEDRØRENDE MENTAL- OG PERSONUNDERSØGELSER

AF PENS. SOCIALRÅDGIVER PEDER WADMANN

Under overskriften "Den arme sjæl" stod nedenstående leder at læse i *Politiken* den 20. november 1965:

"De fleste lægfolk og jurister finder det naturligt, at domstolene rådfører sig med psykiatere, før de fastsætter sanktioner eller kurerende foranstaltninger i alvorlige straffesager.

Et humanistisk retssystem nøjes nu engang ikke med at dømme gerningsmanden på hans gerning alene efter en mekanisk tarif, men tager vidtgående hensyn til sjælelige forhold.

Derfor er der vel ingen principielle indvendinger mod brugen af mentalundersøgelse, hvorimod man med rette kan kritisere den nuværende praksis på en lang række punkter.

På *Dansk Kriminalistforenings* årsmøde i København var revserne i flertal, ja, der blev i grunden ikke ført et eneste passioneret forsvar, skønt forsamlingen talte mange psykiatere. Vi noterer, at indlederen, professor *Erik Christensen* fik stærk tilslutning fra kendte advokater, da han fremholdt de uheldige følger af langstrakte mentalundersøgelser. Alle kyndige folk er enige om, at en tre måneders forlængelse af retsforfølgningen svækker tilliden til retsplejen og ofte volder de tiltalte unødigt skade på sjælen.

Menigmand og jurister kan også mødes i en kritik af reglen, hvorefter mentalerklæringen oplæses, inden nævninger har taget stilling til skyldspørgsmålet. Psykiatere, der dyrker en næsten eksplosiv, dramatisk stil, vil i mange tilfælde kunne hypnotisere de læge dommere og skræmme dem til en domsafsigelse, som de aldrig havde præsteret efter kølig overvejelse.

Vi vil til støtte for denne påstand citere en erklæring, der for nylig er leveret af en travlt beskæftiget retspsykiater:

"Observandens følelsesliv må betegnes som primitivt og overfladisk, groft forsimplet og afstumpet. Han har tilbøjelighed til subjektivitet, egocentricitet og hysteri. Han må betegnes som umoden, uberegnelig, selvmedlidende, dystert, opblæst, pralende, dvask, skodesløs, ligegyldig, grov, upålidelig og doven. Hans temperament er selvhævdende, kværlulerende og rethaverisk. Han er holdningsløs og arbejdssky og efterhånden havnet i en parasitær tilværelse".

Kommentarer er måske overflødige, så sandt som ordenes overflod røber en pinlig foragt for tankens økonomi og medmennesket på den forkerte side af skranken. Men vi tør alligevel understrege, at en sådan attest truer retsplejen og nedbryder tilliden til psykiaterne."

Umiddelbart kan der vel ikke være megen logik i at skrive på grundlag af en leder helt tilbage fra 1965, selvom den pegede på beskæmmende forhold indenfor lov og retspraksis. Imidlertid har jeg ikke siden set en opfølgning af *Politikens* leder fra dengang – i hvert fald ikke med ændring af lovgivning til gavn for *den arme sjæl* til følge – tværtimod er de beskæmmende retsforhold, som lederen

pegede på dengang, efter min opfattelse i det væsentlige fortsat en realitet – og problemstillingen således fortsat aktuel. Derfor har jeg valgt at skrive på baggrund af netop den leder.

I øvrigt læser jeg lederen som en anerkendelse af *Dansk Kriminalistforenings* prisværdige initiativ dengang.

* * *

Hvordan er så retspraksis i dag vedrørende mental- og personundersøgelser?

Heldigvis er der sket den – om end beskedne ændring i landsretternes praksis – at mentalerklæringen som hovedregel ikke mere oplæses, inden nævningene har taget stilling til skyldspørgsmålet. Oplysninger i mentalerklæringen af ”bevismæssig betydning” kan dog give anledning til undtagelse. Utvivlsomt effektivt, men etisk set betænkeligt, mener jeg.

I såvel byretterne som landsretterne oplæses mentalerklæringen dog fremdeles, inden domsmændene har taget stilling til skyldspørgsmålet.

I en artikel i *Information* af 4. oktober 2003 bemærkes ifølge en rapport – bestilt af regeringen – en samlet ventetid på mentalundersøgelse på i gennemsnit 4 til 6 måneder, altså godt på vej mod det dobbelte af de ventetider, som professor *Erik Christensen* – stærkt tilsluttet af kendte advokater – revsede imod på årsmødet i *Dansk Kriminalistforening* dengang i 1965.

Mentalundersøgelsen udarbejdes utvivlsomt både sagligt og sobert nu om dage, men uanset dette vil den efter min opfattelse fremdeles kunne indeholde oplysninger om den tiltaltes personlighed, som kan farve såvel domsmændenes som nævningenes indtryk af ham og således kunne påvirke dem til en domsafsigelse, som de med *Politikens* ord aldrig var kommet til efter kølig overvejelse.

Efter min opfattelse bør *Politikens* leder fra dengang også i dag læses som en advarsel mod såkaldte justitsmord.

At en mentalundersøgelse må anvendes som bevismateriale i straffesager efterlader hos mig frygt for, at man i bekvemmelighedens navn har valgt at lade hensigten hellige midlet. Det laster jeg selvfølgelig ikke hverken anklagemyndigheden eller dommerne, som jo blot følger loven, - men derimod politikerne, som efter min opfattelse for længst burde have ændret loven. At psykiaterne tilsyneladende accepterer, at deres lægelige mentalundersøgelse må anvendes som bevismateriale i straffesager, undrer mig. Vanens magt?

Tilsyneladende har *Sverige* en mere human retspraksis end *Danmark* med hensyn til mentalundersøgelser, nemlig ved i alle eller i visse sager i første række at afgøre skyldspørgsmålet – og først derefter træffe afgørelse om eventuel mentalundersøgelse. Det skete jo i sagen om mordet på den svenske udenrigsminister

Anna Lindh. Først efter at være blevet kendt skyldig ved retten, blev den tiltalte mentalundersøgt. Efter min opfattelse et udtryk for humanisme og anstændighed i *svensk* lov og retspraksis, og måske forebygger *svenskerne* på denne måde af og til et justitsmord.

I øvrigt forekommer der mig at være en parallel mellem mentalundersøgelser og personundersøgelser i *Danmark* – nemlig hvad angår risiko for uheldige konsekvenser.

Gennem mine 35 år som socialrådgiver i *Dansk Forsorgsselskab* – siden *Kriminalforsorgen* – medvirkede jeg ved udarbejdelse af mange personundersøgelser, som *Kriminalforsorgen* skal udarbejde i henhold til retsplejelovens § 808 til brug for retten. I løbet af disse mange år havde jeg via forsvarsadvokaten nogle få gange held til at få udsat en personundersøgelse, indtil skyldspørgsmålet var afgjort – nemlig i sager, hvor den tiltalte nægtede at have begået den påsigtede kriminalitet. Det var nok ikke lige det, jeg fik min løn for.

Det sker jo faktisk, at et menneske, som nægter at have begået påsigtet kriminalitet, bliver frikendt i retten. Javel – men vedkommende har forinden meget muligt måttet lide den tort i overværelse af f.eks. en lokal skoleklasse og andre lokale borgere at høre dybt personlige oplysninger om sin nærmeste familie og sig selv oplæst fra en personundersøgelse. Frikendt, men siden måske alligevel stemplet i lokalsamfundet.

Gennem årene har jeg talt med nogle forsvarsadvokater, som samstemmende har givet udtryk for, at de finder nuværende lov og retspraksis vedrørende mentalundersøgelser og personundersøgelser stødende og uetiske.

At en forsvarsadvokat kan få over sit hjerte uden protest at lade sin klient underkaste en mentalundersøgelse eller en personundersøgelse, selvom klienten nægter at have begået påsigtet kriminalitet, undrer mig ligeledes.

Efter at have fulgt udviklingen gennem snart 40 år har jeg ikke kunnet øjne væsentlige ændringer i positiv retning – snarere tværtimod. Der kan vel være flere forklaringer på disse manglende ændringer. Jeg håber, at ligestyldigheden ikke er det tungeste lod i vægtskålen.

Ifølge dagspressen blev en sag om såkaldt ruskevold afgjort med frifindelse ved *Vestre Landsret* i september 2005. Jeg finder imidlertid, at sagens behandling i retssystemet er endnu et afskrækkende eksempel på dansk lov og retspraksis, idet mentalerklæringen blev oplæst, inden lægdommerne havde taget stilling til skyldspørgsmålet – præcist, hvad der blev advaret imod allerede dengang i 1965.

Trods min anførte kritik er jeg i det væsentlige tryk ved lov og retspraksis her i landet – herunder såvel mentalundersøgelser som personundersøgelser – men hvem vil mon finde det rimeligt selv at blive underkastet en mentalundersøgelse subsidiært ved retskendelse at blive indlagt på en lukket psykiatrisk afdeling til

mentalobservation over flere måneder – eller en personundersøgelse uden først at være blevet kendt skyldig – eller se sin ægtefælle, datter eller søn underkastet en sådan undersøgelse uden forudgående afgørelse af skyldspørgsmålet?

Som borger i et retssamfund finder jeg således lov og retspraksis vedrørende mental- og personundersøgelser lidet betryggende, hvorfor jeg håber

- at lærde folk – for eksempel fra universiteterne – en dag vil tilkendegive, om der på de nævnte områder sker brud på menneskerettighederne,
- at forsvarsadvokater en dag vil finde vilkårene, der bydes *den arme sjæl* i sådanne straffesager, uantagelige og derfor samlet vil protestere,
- at psykiatere en dag samlet vil protestere mod, at deres lægelige mentalundersøgelse åbenbart må bruges som bevismateriale i straffesager,
- og at politikere en dag – for eksempel på baggrund af den appel, som *Politiken* sendte i sin leder den 20. november 1965 – i det mindste vil udvise en smule interesse for *den arme sjæl* og langt om længe træffe beslutning om en mere human lovgivning på området. At undlade dette, vil efter min opfattelse være et udtryk for kynisme.

Adresse:

Skansen 14

8400 Ebeltoft